

I den nordiska välfärdsstaten är vi alla grannar

Den nordiska välfärdsstaten bygger på en idé om jämlikhet och inkludering. Men finns det människor som faller utanför? Sara Hultqvist reflekterar kring barnmigranter och välfärdsstatens ansvar.

Orden 'exkludering' och 'marginalisering' är sammanlänkande via gemensamma konnotationer när icke-önskvärda drag i det svenska samhället beskrivs. I den svenska välfärdsstaten, eller för all del i den nordiska välfärdsstaten, skorrar de illa. Vi vill gärna se oss själva som inkluderande och jämlikhetssträvande. I vår version av välfärdsstaten har jämlikhet och inkludering varit en grundtanke. Förvisso har vi lärt oss att statsministern och socialdemokraten **Per-Albin Hansson** i sitt berömda tal från 1928 inte myntar begreppet "folkhem". Det fanns långt tidigare, i ett socialkonservativt Tyskland där järnkansler **Otto von Bismarck** inrättar sociala försäkringar för att förse landet med duglig arbetskraft och samtidigt stävja upprorstendenser i breda befolkningslager. Icke desto mindre är vi svenskar stolta över den samhällsmodell som i internationell jämförelse uppvisar en hög grad av jämställdhet, tillit mellan människor och föreningsengagemang, samt en

låg grad av barnfattigdom och ekonomisk ojämlikhet. Vår nordiska version av folkhemmet har handlat om att på samhällsnivå erkänna mänsklig svaghet och ta kollektivt ansvar. Att vi när vi är i behov av pengar, sjukvård eller omsorg får det behovet tillfredsställt via staten. Välfärdsstaten. Många av dessa 'mänskliga svagheter' är dessutom direkta konsekvenser av kapitalismen som samhällsform. Arbetslöshet vore inget socialt problem i ett samhälle där lönearbete inte var den prioriterade försörjningsformen.

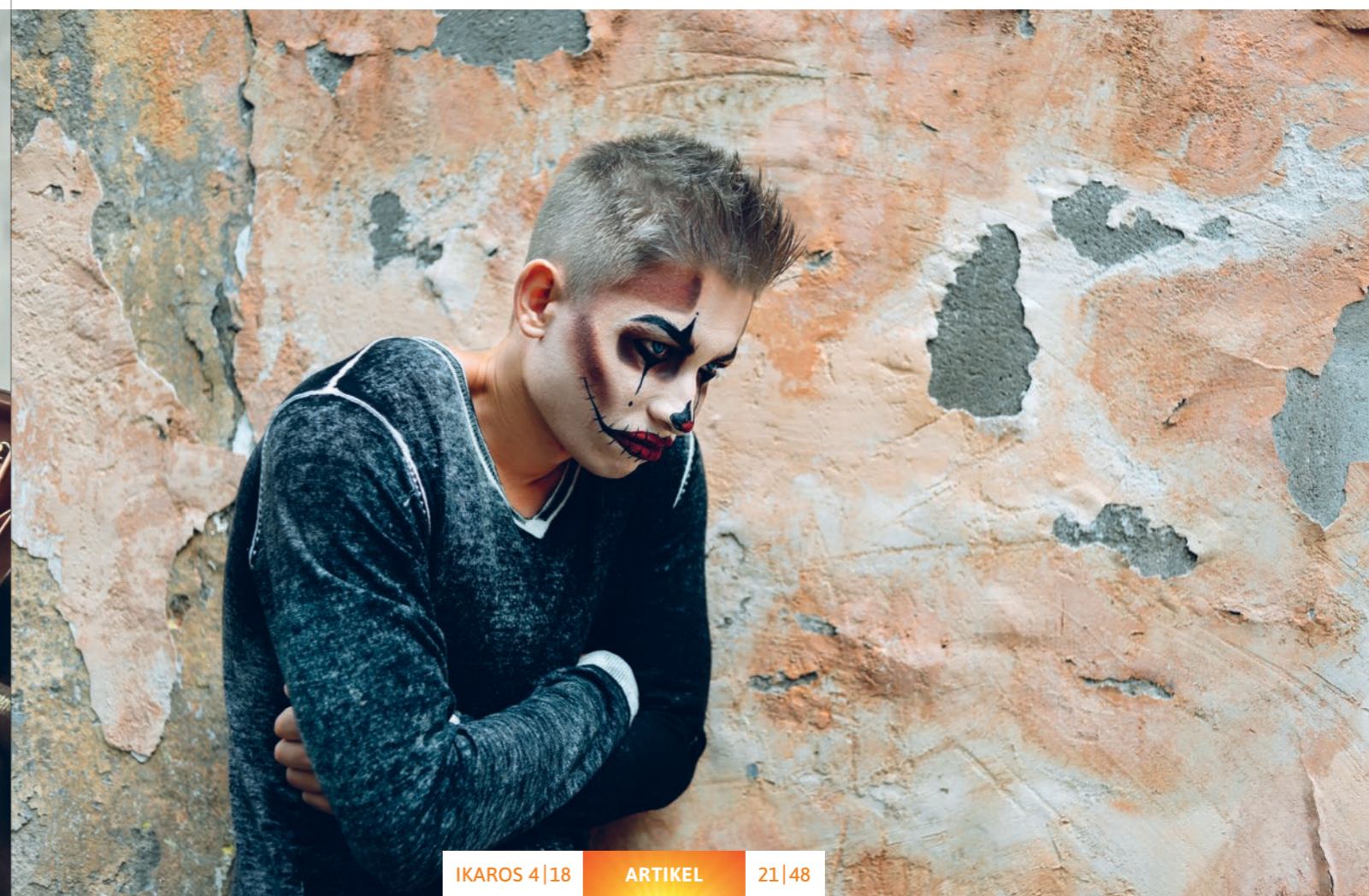
Per-Albin fångade onekligen visionen om välfärdsstaten väl när han liknade staten vid en familj. Han sa ungefär såhär: Hemmets grundval är gemenskapen och samkänslan. Det goda hemmet känner inte till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. I det goda hemmet ser inte den ene ner på den andre. Där försöker ingen skaffa sig fördel på den andres

bekostnad, den starka trycker icke ner den svaga. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete och hjälpsamhet.

En hel del vatten har hunnit rinna under broarna sedan folkhemstalet för 90 år sedan. Fortsatt är vi trots det många som skriver under på visionen om ett samhälle som medelst folkstyre har jämlikhet och social sammanhållning som ledstjärnor. Själv forskar jag i socialt arbete och socialpolitik sedan drygt 10 år. Jag har arbetat med och bedrivit forskning om utsatta grupper; barn på barnhem, unga förtidspensionärer, personer som är långtidsarbetslösa, gamla som tar emot hemtjänst. Gemensamt för dessa grupper är att de samtliga tagit del av tjänster som välfärdsstaten erbjuder, gemensamt skattefinansierade tjänster utförda av kommuner och statliga myndigheter och politiskt sanktionerade genom demokratiska beslut. Även om dessa tjänster har sina

En hel del vatten har hunnit rinna under broarna sedan folkhemstalet för 90 år sedan. Fortsatt är vi trots det många som skriver under på visionen om ett samhälle som medelst folkstyre har jämlikhet och social sammanhållning som ledstjärnor.

brister så finns de tillgängliga för ovannämnda målgrupper. Trots att välfärdsstaten genomgått en och annan metamorfos sedan den inrättades i mitten av förra seklet

så har vi allmän sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring, sjukvård och barnsomsorg. Som ett yttersta skydds nät finns socialbidraget, oavsett om bidraget kallas ekonomiskt bistånd och om den avdelning på kommunen som administrerar den heter förvaltningen för arbete och välfärd eller socialtjänsten.

I Sverige 2018 finns det emellertid en grupp för vilka välfärdstjänsterna inte är en självklarhet. Att tala om svensk socialpolitik idag utan att nämna de drygt 50 000 barn som kommit till Sverige under de senaste åren efter att ha flytt sina hemländer på egen hand, utan skydd eller ledning av en förälder, vore att hyckla. Mellan 2012 och 2017 kom enligt Statistiska centralbyrån 53 383 ensamkommande flyktingbarn till Sverige. Majoriteten av dem, 35 369 barn kom under 2015, och många av dem har idag hunnit fylla 18. Därmed har de enligt lagen blivit vuxna. Alternativt har de åldersuppskrivits av svenska staten.

En av dem som kom 2015 och som över en natt blivit betraktad som vuxen, är **Sami**. När jag träffar Sami för en intervju i oktober 2018 är han i övre tonåren. Han berättar att där han växte upp, i ett litet samhälle i Kunarprovinsen i östra Afghanistan, noteras inte barns födelsedatum. Årstid och år är vad som läggs på minnet. Han minns att han var 8 år när han började skolan. Då hade han redan arbetat hårt på jordbruket under flera år. Han var i femtonårsåldern när han lämnade sin hemby. Hans pappa hade då blivit mördad efter att ha tagit avstånd från talibanregimen och istället tagit ställning för de statliga trupperna. För Sami som äldsta sonen i familjen innebar det att om han var rädd om livet var han tvungen att fly. För honom fanns inget annat alternativ. Han flydde från Afghanistan, utan något klart mål. Vart han skulle visste han inte. Via riskfyllda vägar genom Turkiet, Grekland och Tyskland hamnade han i Sverige. Migrationsverkets kvarnar mal långsamt och alla vet att väntetiderna är extralånga nu. Svensk byråkrati är inte förberedd på det stora antal människor som söker asyl i landet efter att ha flytt oroshärdarna i Afghanistan och Syrien. Kriget kommer sällan väntat eller lägligt. Allra minst för barnen.

Sami är alltså ett av de 35 369 barn som tar sig till Sverige 2015. Att det skulle bli just i Sverige han hamnade hade han ingen aning om innan han flydde. Då visste han inte att Sverige fanns, men när han kom hit kände han med en gång att han trivdes, och att det i Sverige fanns möjligheter för honom till ett liv värt att leva. Han berättar att livet har förändrats totalt sedan han kom. "Här går jag i skolan. Jag känner ingen stress". "Jag känner att det är jag som bestämmer över mitt liv. Jag känner frihet. Jag kan göra vad jag vill, som att gå i skolan".

Orosmolnen på himlen består såklart av ovissheten om hur mamma och syskon har det, men också av de

långsamt malande byråkratikvarnarna; ovissheten om huruvida han får stanna eller inte och i känslan av att inte ha fått sitt fall prövat på ett rättsligt säkert sätt. Han återkommer flera gånger under intervjun till att proceduren kring hans asylansökan inte är transparent. Han har flera gånger fått svara på frågor om flykten från hemlandet, men i utredningen där avslag föreslås används motiv som inte har att göra med detta. Motiv som verkar standardiserade, motiv som har föga att göra med de frågor och de svar som utredningsintervjun har

I synnerhet i länder vars inkluderande välfärdsinrättningar blivit internationella förebilder vore det märkligt om inte institutioner som arbetsmarknad, sjukvård och social service var öppna för alla i landet.

kretsats kring. Hade han tillfrågats om uppenbarligen viktiga ämnen för bedömningen om rätten till asyl, så hade en annan berättelse tonat fram. Men det ställdes aldrig några frågor om dessa ämnen. Han är besviken över det bemötande han har fått av Migrationsverket. Han har gång på gång frågat sin handläggare hur hon kan påstå att Kabul är ett säkert ställe för honom att återvända till. Hon har aldrig gett något svar. Ändå är det förslaget när han får avslag på sin asylansökan. Jag noterar att svenska UD på sin hemsida avråder allmänheten från att åka till Afghanistan. Samtidigt uppmanas alltså Sami återvända till det land han flytt, med den personliga historia han har. Det låter obegripligt för mig när jag hör det. Men Sami är inte uppgiven. Han överklagar. Under tiden läser han till undersköterska. Han vet att det är brist på vårdpersonal i Sverige.

Livet i väntan på beslut är ett sorts liv i mellanläge. För Samis del innebar ålderbedömningen att han från en dag till en annan blev behandlad som vuxen av myndigheterna. Han förlorade rätten till fri sjukvård, rätten till bostad i den kommun han går i skola i och rätten till en god man, en vuxen företrädare som kan guida honom i den svenska byråkratin. Paradoxalt nog förlorade han också rätten att arbeta och försörja sig. Sverige har från internationellt håll kritiserats skarpt för denna ålderbedömning /praxis. I arbetslinjens Sverige är uppmaningen från statligt håll nära nog alltid "Försörj dig själv via arbete", men för Samis del är detta liv i mellanläge med andra ord undantaget arbetslinjen. Trots att personalbristen inom vården är stor och han blivit erbjuden extrajobb, saknar han numera laglig rätt att lönearbeta i Sverige. Sami hade som minderårig möjlighet att arbeta

Ska 'universell' också fortsättningsvis passa som övergripande beskrivning av våra välfärdsinrättningar så kan inte vissa grupper systematiskt stängas ute från dessa inrättningar.

extra via kommunala sommarjobb under sommarlovet i Sverige. När han på tvivelaktiga grunder bedömdes vara över 18 år blev läget ett annat. Nu krävs arbetstillstånd och det beviljas han inte. Inte heller kan han söka studiemedel eller försörjningsstöd. Ekonomiskt förväntas han klara sig på Migrationsverkets dagpenning. 61 kronor om dagen räcker inte till hyra, mat och övriga levnadsomkostnader. Sami delar boende med en kamrat. Han får det att gå runt, men några marginaler finns förstås inte.

Barnmigration är inget nytt fenomen. I början av 1900-talet emigrerade barn från Norden till USA i hopp om ett bättre liv. Många av dem reste ensamma, med målet att återförenas med familj eller släkt som lämnat Europa för Nordamerika. Under spanska inbördeskriget (1936–1939) flyttades 30 000 spanska barn främst till Frankrike men också till andra länder och under andra världskriget evakuerades 70 000 finska barn till Sverige.

I slutet av andra världskriget bedömde internationella Röda Korset att 13 miljoner barn hade förlorat sina föräldrar och det stora antalet föräldralösa barn blev ämne för förhandlingar mellan världens länder. De barn som inkluderades i de internationellt överenskomna programmen som dessa förhandlingar mynnade ut i betraktades som nationell population och staten förväntades ta det formella ansvaret för dem. En sådan lösning framstår som den enda rimliga, då som nu. I synnerhet i länder vars inkluderande välfärdsinrättningar blivit internationella förebilder vore det märkligt om inte institutioner som arbetsmarknad, sjukvård och social service var öppna för alla i landet. Att inte göra det, vore att beröva den nordiska välfärdsmodellen ett av sina signum.

Hur vi bemöter de barn som kommit ensamma till Norden de senaste 10 åren skulle kunna ses som en sorts lackmuspapper på den nordiska modellens hållfasthet. Ska 'universell' också fortsättningsvis passa som övergripande beskrivning av våra välfärdsinrättningar så kan inte vissa grupper systematiskt stängas ute från dessa inrättningar. Om så blir fallet måste den nordiska, universella välfärdsstaten som internationellt beskrivits som ett framgångskoncept förpassas till historieböckerna. Då överger vi den som modell. Väljer vi däremot att stå fast vid principen om en omfattande välfärdsstat väljer vi inkludering framför exkludering och öppenhet framför slutenhet. Det vore att välja en väg för den nordiska modellen som på en och samma gång är fast förankrad i en lång och välbeprövad politisk tradition och blickar mot en framtid där Norden inte längre är ett avlägset Ultima Thule, utan en del av en globaliserad värld.

En bit in på 2000-talet skriver journalisten **Jan Gradvall** i ett förord till en novell av **Kjell Westö** en betraktelse om grannar. Han menar att grannar påminner oss, både konkret och symboliskt, om att det aldrig går att leva sitt liv utan hänsyn till människor vi inte känner. Grannar finns också i vidare bemärkelse än de som bor i samma trappuppgång som en själv, eller i huset bredvid. Det finns grannländer och det finns grannfolk, Jag skulle vilja understryka just detta att alla människor på jorden är grannar. Detta påstående är något som kännetecknar vår tid. Globaliseringen har många ansikten. Att jorden krympt och att vi alla är grannar med varandra på 2000-talet är ett av dem. Vidare skriver Gradvall att när ett land ringer på dörren och behöver hjälp med något, att låna en kopp socker eller komma in i värmen i en krissituation, är det vår plikt att åtminstone öppna dörren.

Kanske kan vi använda metaforen "grannar" på samma sätt som "familjen" då den illustrerade välfärdsstaten för exakt 90 år sedan. Bilden av medmänniskan som en granne är en passande illustration för hur välfärdsstaten i nordisk tappning skulle kunna vara. I en sådan tappning är exkludering, marginalisering och diskriminering avarter; resultat av processer som staten – och samhället – bör motarbeta, inte medvetna strategier för att utmejsla särpraktiker och skapa å ena sidan "kelgrisar" och "styvbarn" å andra sidan.

Sara Hultqvist är socialarbetare, hon både forskar och undervisar i socialt arbete. Hennes forskning rör socialpolitik i allmänhet och nordisk socialpolitik i synnerhet. För närvarande har hon en postdoktorjänt vid socialhögskolan i Lund, med inriktning på brukarmedverkan i social- och hälsoinsatser riktade mot äldre.

För vidare läsning

Lagnebro, Lillemor (1994) Finska krigsbarn Umeå Universitet

Montesino, Norma & Jiménez Alvarez, Mercedes (2018) "Child Migration: Historical and contemporary perspectives" i Globalisation, inequalities and migration. Challenges to social work in Sweden Trygged, Sven & Righard, Erica (red.)

Sahlin, Ingrid & Machado Nora (2008) "Diskriminering och exkludering. En introduktion" Socialvetenskaplig tidskrift, nummer 3-4

Sköld, Johanna & Söderlind, Ingrid (2016) "Finska barn i svenska hem: Om mobiliseringen av familjer att ta emot främmande barn under andra världskriget" i Scandia, band 82